

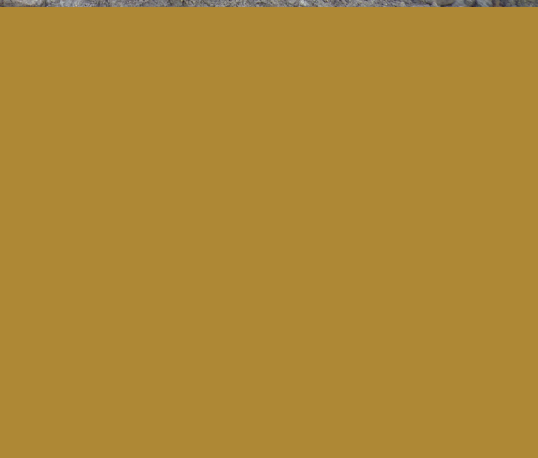
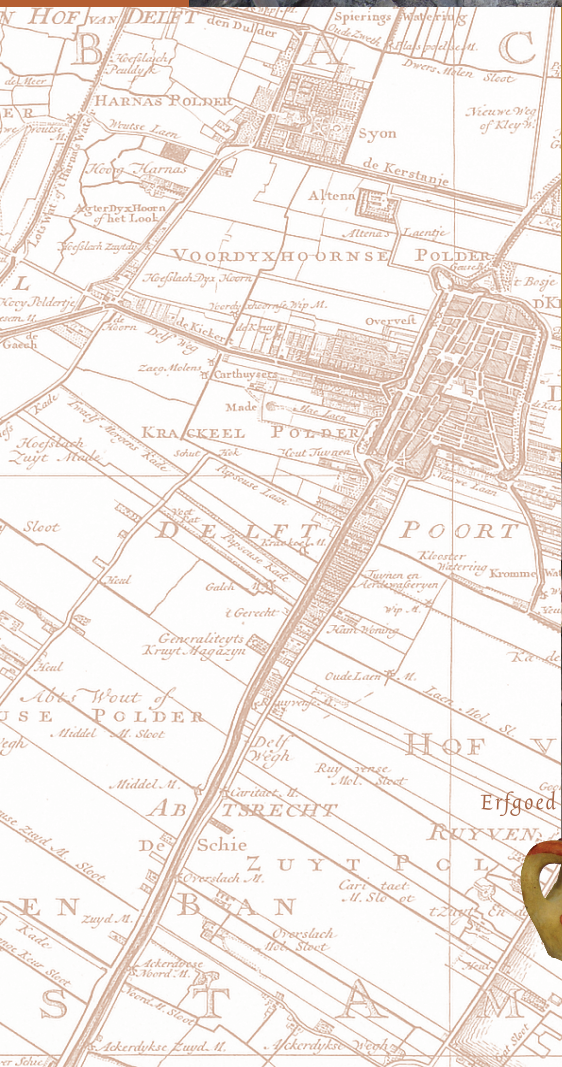
Het Nieuwe Kantoor

Archeologische begeleiding van de nieuwbouw van het stadskantoor van Delft

Jorrit van Horsen

Delftse Archeologische Rapporten

120

Erfgoed Archeologie

Delft

Het Nieuwe Kantoor

Archeologische begeleiding van de nieuwbouw van het stadskantoor van Delft

Delfse Archeologische Rapporten 120

Archeologie
Delft

Colofon

ISBN 978-90-8890-223-9

© 2013 Archeologie Delft

Delftse Archeologische Rapporten wordt uitgegeven door Archeologie Delft in samenwerking met Sidestone Press, Leiden.
www.sidestone.nl

Het Nieuwe Kantoor: Archeologische begeleiding van de nieuwbouw van het stadskantoor van Delft.
DAR 120 - Jorrit van Horssen

Administratieve gegevens

Opdrachtgever: Ontwikkelingsbedrijf Spoorzone Delft B.V.
Contactpersoon: Mevr. J. Geradts
Postbus 3137
2601 DC Delft
Bevoegde overheid: Gemeente Delft
Beheer documentatie: Gemeente Delft
Periode van uitvoer: December 2012
Type onderzoek: Archeologische begeleiding protocol opgraven
Aanleiding: Nieuwbouw
Locatie: Het Nieuwe Kantoor, Laantje van Mater, gemeente Delft
Coördinaten: 84209 x 447069
Projectcode: DC157
CIS-code: 42522
Projectleider: B. Penning (MA)
Veldmedewerker: drs. J. van Horssen
Status: Definitieve versie, december 2013
Autorisatie:

drs. J.P.L. Bakx

Archeologie
Delft

Postbus 78
2600 ME Delft
015-2197198
archeologie@delft.nl
www.erfgoed-delft.nl

Samenvatting

In december 2012 heeft Archeologie Delft een archeologische begeleiding uitgevoerd bij het uitgraven van de kelder voor het nieuwe stadhuis van Delft, Het Nieuwe Kantoor.

Bij het onderzoek konden de resten van vier perceelssloten en twee waterputten worden gedocumenteerd. De archeologische resten waren deels verstoord door de werkzaamheden voorafgaand aan de bouw, waaronder het aanbrengen van heipalen.

De sloten lagen in het verlengde van drie sloten die eerder waren gedocumenteerd in de bouwput van de spoortunnel. Alle vier de sloten zijn op basis van vondstmateriaal in de 15^e eeuw of eerder te dateren. Een klein verschil in oriëntering van de sloten doet vermoeden dat de sloten in twee fasen tot stand zijn gekomen.

Twee van de sloten hadden een WZW-ONO oriëntering vergelijkbaar met de percelen langs de Oude Delft in de binnenstad. Deze sloten behoren mogelijk de oudste percelering van het gebied: de ontginningspercelen van de Hof van Delft uit de 12^e eeuw, die vanuit de Oude Delft zijn uitgezet.

De twee jongere sloten waren meer ZW-NO gericht. Deze sloten zijn vermoedelijk gegraven nadat in 1355 het westelijk deel van de percelen binnen de stad was komen te liggen door de aanleg van de stadsgracht, de Westvest. In de 17^e eeuw waren de percelen, blijkens historische kaarten, in gebruik als bleekvelden. Het ontbreken van vondstmateriaal uit de 16^e en 17^e eeuw wijst ook op dit gebruik omdat schoon water een vereiste was voor het bleekbedrijf. Een 17^e of 18^e eeuwse ijsbijl uit een van de sloten is zeker met het gebruik van de sloten in verband te brengen.

Aan het einde van de 17^e eeuw werden de bleekvelden in oostelijke richting verplaatst en werden de onderzochte percelen in gebruik genomen als lust en siertuinen. Vanaf deze tijd werd er geregeld afval in de sloten gegooid. Ook werden nieuwe (bij)gebouwen opgetrokken voor de blekerij. De resten van deze bebouwing waren voor aanvang van het onderzoek al verdwenen op het restant van een waterput na.

Aan het einde van de 19^e eeuw werden ook de bijgebouwen afgebroken voor de aanleg van de nieuwe spoorbaan en het Stationsplein. Een waterput van rond 1900 in de achtertuin van een huis aan het Stationsplein was vermoedelijk de laatste waterput voordat de huizen op de waterleiding werden aangesloten.

Inhoudsopgave

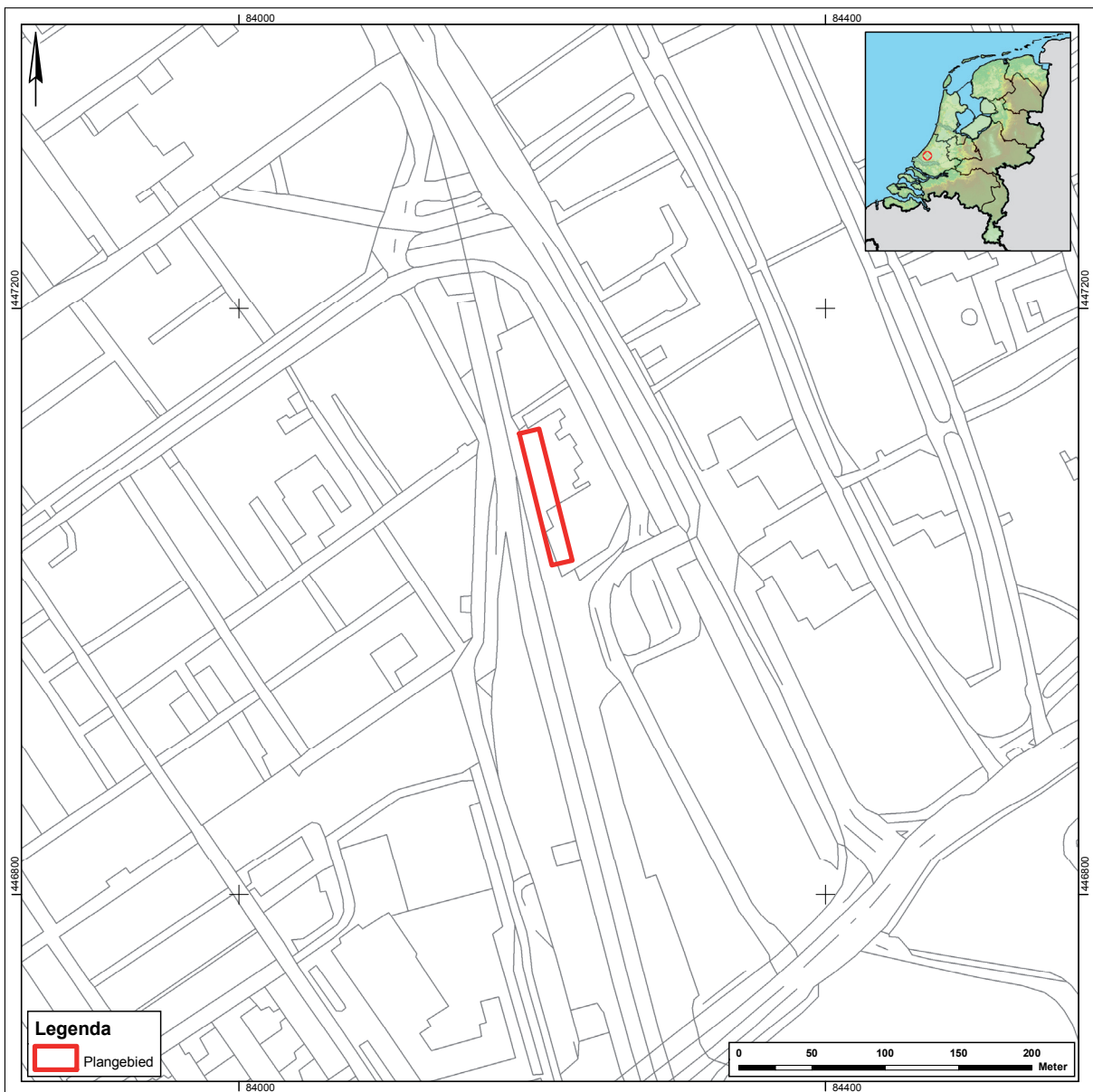
3	Samenvatting
7	1 Inleiding
9	2 Bureauonderzoek
	2.1 Landschappelijke achtergrond
	2.2 Historische achtergrond
	2.3 Archeologische achtergrond
13	3 Werkwijze
15	4 Resultaten
	4.1 Bodemopbouw
	4.2 Sloten
	4.3 Waterputten
	4.4 Overig
19	5 Vondsten
	5.1 Aardewerk uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd
	5.2 Metaalvondsten
23	6 Conclusie
	6.1 Conclusie
	6.2 Onderzoeksvragen
29	Bibliografie
31	Lijst van afbeeldingen

1 Inleiding

In december 2012 heeft Archeologie Delft een archeologische begeleiding uitgevoerd bij het uitgraven van een bouwput langs het spoor ten noorden van station Delft (afbeelding 1.1). De aanleiding voor het onderzoek vormde de bouw van een deel van het nieuwe stadskantoor voor Delft, Het Nieuwe Kantoor. Het Nieuwe Kantoor is grotendeels op de reeds eerder aangelegde spoortunnel gezet, zodat slechts een klein deel, een strook tussen de nieuwe spoortunnel en de oude spoordijk, voor de aanleg van een kelder is ontgraven.¹ De bouw van het nieuwe gemeentehuis maakt deel uit van de grootschalige ontwikkeling van het gebied rond het nieuwe ondergrondse station van Delft, het Spoorzone project.

¹ Na ingebruikname van het oostelijke deel van de spoortunnel zal de huidige spoordijk verwijderd worden, waarna het tweede deel van het stadskantoor kan worden gebouwd.

Afbeelding 1.1: locatie van het onderzoek.

In 2002 is in de aanloop van het Spoorzone project een bureauonderzoek uitgevoerd naar de archeologische waarden in het hele ontwikkelingsgebied.² Uit dit onderzoek bleek dat zich in het plangebied resten uit de Romeinse Tijd en de Late Middeleeuwen konden bevinden. Geadviseerd werd om de aanwezigheid van archeologische resten te toetsen aan de hand van een karterend archeologisch booronderzoek.

Een booronderzoek bleek door de aanwezigheid van een pakket recent opgebracht zand van tenminste 2,80 m dik in de bouwput voor Het Nieuwe Kantoor praktisch lastig uit te voeren. In 2011 konden bij het ontgraven van de spoortunnel aangrenzend aan de bouwput voor Het Nieuwe Kantoor archeologische waarnemingen worden verricht. Op basis van deze onderzoeksresultaten is in september 2011 een aanvullend bureauonderzoek uitgevoerd voor Het Nieuwe Kantoor waarbij een specifieke archeologische verwachting kon worden opgesteld voor het plangebied.³ De verwachting kon worden bijgesteld naar een hoge verwachting voor resten uit de Nieuwe Tijd. De verwachting voor resten uit de Romeinse Tijd en de Late Middeleeuwen kon komen te vervallen. Geadviseerd werd om direct voor aanvang van de bouw een proefsleuvenonderzoek te laten uitvoeren.

Een proefsleuvenonderzoek bleek echter niet uitvoerbaar door de aanwezigheid van het recente ophoogpakket. Omdat de archeologische verwachting van het plangebied niet kon worden getoetst door een inventariserend veldonderzoek is in november 2012 door gemeente Delft een Programma van Eisen opgesteld voor een archeologische begeleiding van de bouwwerkzaamheden.⁴

Het doel van het onderzoek is een beeld te krijgen van de aard, ouderdom en ontwikkeling van het plangebied gedurende de Nieuwe Tijd. Hiertoe zijn in het Programma van Eisen onderzoeksvragen geformuleerd (zie paragraaf 6.2).⁵

In december 2012 is de archeologische begeleiding uitgevoerd. Het archeologisch onderzoek werd in grote mate belemmerd door het ophoogpakket bestaande uit los zand en de aanwezigheid van tientallen heipalen die voorafgaand aan het uitgraven van de bouwput waren aangebracht.

² Bult 2011a.

³ Penning 2011.

⁴ Penning 2012.

⁵ Penning 2012, 11.

2 Bureauonderzoek

2.1 Landschappelijke achtergrond

De geschiktheid van een locatie voor bewoning werd in het verleden in grote mate bepaald door de landschappelijke ligging. Een ideale vestigingsplaats lag droog, maar was wel gelegen in de nabijheid van open water en met voldoende mogelijkheden voor landbouw. De geologie, de opbouw van natuurlijke bodemlagen, geeft inzicht in het ontstaan en uiterlijk van landschappen in het verleden.

De geologische lagen zijn ingedeeld in een lithostratigrafie per type landschap en periode van ontstaan.⁶ Het huidige landschap heeft zich gevormd in het holoceen, de periode na de laatste ijstijd, vanaf 9500 v. Chr. Het pleistocene dekzand, dat in de ijstijd was ontstaan, raakte door een stijgende grondwaterspiegel begroeid met een moeras waarin het Basisveen werd gevormd. Vanaf 4000 v. Chr. werd het gebied overstroomd door de zee als gevolg van de stijgende zeespiegel. Op het basisveen werden in een Waddenzee-achtig gebied klei en zand afgezet in getijdenkreken, het Laagpakket van Wormer. Rond 3200 v. Chr. werd dit proces van sedimentatie afgeremd door de vorming van de strandwallen aan de kust en de verzanding van de riviermondingen. Het gebied achter de strandwallen kon niet meer ontwateren en er ontstond opnieuw een moeras, het Hollandveen. Dit Hollandveen ligt in de regio plaatselijk nog aan het oppervlak. Echter in de kustgebieden werden de strandwallen door geregelde stormen weggeslagen, waardoor de zee uiteindelijk via de Maasmonding het binnenland in kon stromen. In het Hollandveen ontstonden grote getijdegeulen die door de werking van eb en vloed werden gevuld met zand en klei. De geulafzettingen op het veen worden tot het Laagpakket van Walcheren gerekend. Het Laagpakket van Walcheren is in drie perioden afgezet: de Hoekpolder laag tussen 1500 en 1000 v. Chr., de Gantel laag tussen 500 en 200 v. Chr. en de Laag van Poeldijk in het midden van de 12^e eeuw na Chr.

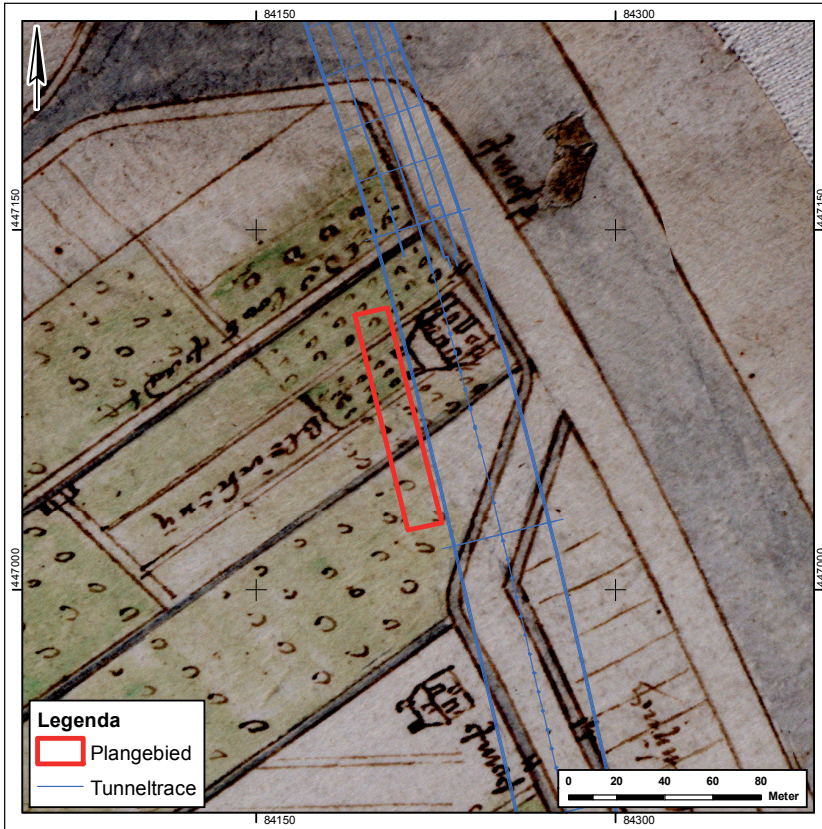
Het plangebied ligt op de geulafzettingen van de Gantel Laag. De geulafzettingen bestaan uit klei met zandlagen. De dekafzettingen buiten de geulen bestaan uit zware klei. De Gantel Laag is van grote invloed op het landschap in de Romeinse tijd en de Middeleeuwen geweest. De stad Delft is ontstaan op een zandige en relatief hooggelegen restgeul van de Gantel.

2.2 Historische achtergrond

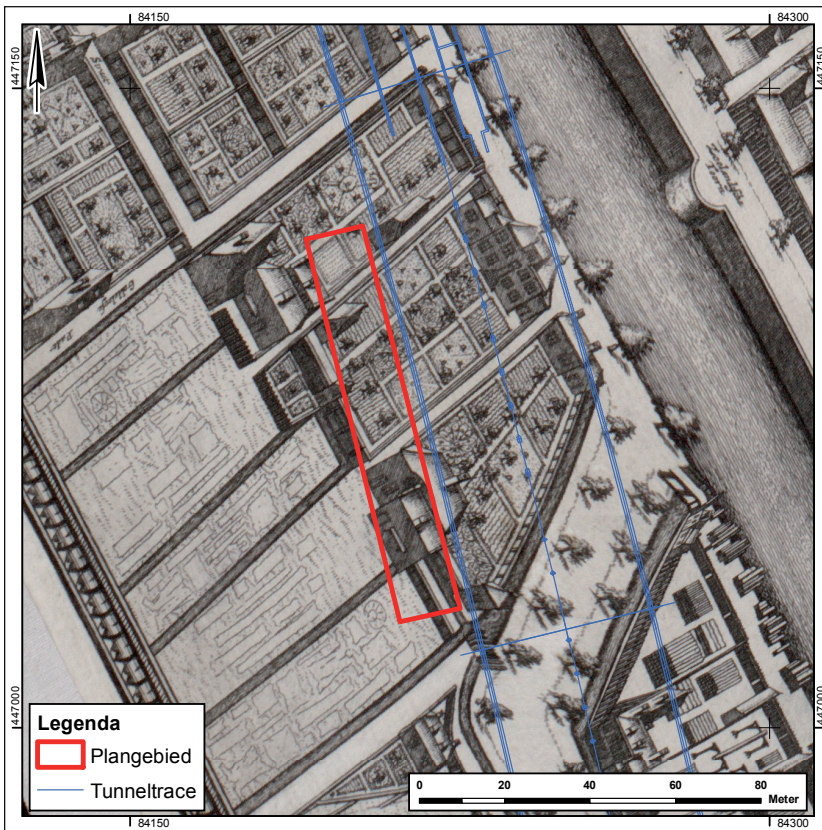
De eerste structurele ontginningen in de Middeleeuwen rond Delft werden georganiseerd door de graven van Holland, die in de 12^e eeuw en de eerste helft van de 13^e eeuw hoven hadden ter plaatse van het latere klooster Koningsveld aan de Rotterdamseweg en aan de Markt in het centrum.⁷ Om het land te kunnen ontwateren werd eerst de Schie, een natuurlijke veenrivier, gekanaliseerd. Daarna werd het land in blokken ontgonnen door het graven van ontwateringsloten. Ten westen van de Schie werd begonnen met het Abtwoudse ontginningsblok, ten oosten van de Schie het Delfgauwse blok. Nadat de Abtwoudse en Delfgauwse ontginningsblokken geheel in gebruik waren genomen, werd de Schie in noordelijke richting verlengd met de Oude Delft waarlangs twee nieuwe ontginningsblokken werden aangelegd. Zowel het ten oosten van de Oude Delft gelegen blok als het blok ten westen ervan werden 'Hof van Delft' genoemd; een verwijzing naar het grafelijke hof. Uit historische bronnen kan worden opgemaakt dat deze blokken voor 1143 zijn ontgonnen. Het blok aan de westkant, waarin het plangebied is gelegen, werd

⁶ Kerkhof et al. 2010, 25-32.

⁷ Bult 1992, 9-13.

Afbeelding 2.1: het plangebied geprojecteerd op een kaart van rond 1650 (bron: Oud Archief Delfland nr. 3868).

Afbeelding 2.2: het plangebied op de Kaart Figuratief uit 1675 (bron: Archief Delft).

Afbeelding 2.3: het plangebied geprojecteerd op het minuutplan van 1832 (bron: Archief Delft).

aanvankelijk begrensd door de Molensloot (langs het Voordijkshoornsepap, Polderpad) en de Carthuysse Wating (nu de Westlandseweg en de Crommelinlaan).⁸ De boerderijen stonden in de 12^e eeuw vermoedelijk aan het begin van de percelen aan de Oude Delft, enkele honderden meters ten oosten van het plangebied.

Kort na 1355 werd het westelijke deel van de percelen bij de stad getrokken en door het graven van de stadsgracht, de Westvest, fysiek gescheiden van de percelen van het Hof van Delft. De boerderijen aan de Oude Delft kwamen binnen de stad te liggen.⁹ Het is niet bekend of er nieuwe boerderijen werden gebouwd buiten de stad.

Op een kaart van de Houttuinen uit het archief van het Hoogheemraadschap van Delfland van rond 1650 is op het middelste perceel aan de Westvest een landhuis weergegeven (afbeelding 2.1).¹⁰ Over het huis is geen historische of archeologische informatie beschikbaar. Latere kaarten, zoals de Kaart Figuratief uit 1675 (afbeelding 2.2) en het minuutplan van 1832 (afbeelding 2.3), laten zien dat zich achter het huis, ter hoogte van het plangebied, verspreide bebouwing en moes- en siertuinen bevonden.

2.3 Archeologische achtergrond

Bij de archeologische begeleiding van de bouw van de spoortunnel direct ten oosten van het plangebied konden drie ZW-NO georiënteerde perceelsloten en een waterput worden gedocumenteerd. Deze bewoningssporen waren goed geconserveerd in de bodem aanwezig en bevonden zich op een diepte van circa 1,5 m –NAP.

⁸ Bult 2011b, 27.

⁹ Bult 1992, 13-14.

¹⁰ OAD nr. 3868.

3 Werkwijze

De archeologisch begeleiding is uitgevoerd van 4 tot en met 14 december 2012. Het graafwerk werd verricht door de civieltechnische aannemer. Voorafgaand aan het uitgraven van de kelder was het maaiveld al ontgraven tot 1,7 tot 2,0 m –NAP en waren heipalen aangebracht met een tussenafstand van 1 tot 6 m. Met minigravers werd tussen de heipalen door afgegraven tot 2,7 m –NAP en plaatselijk tot 4,0 m -NAP. De vrijkomende grond werd omgeslagen en vanaf de kant omhoog gebracht met een grote graafmachine. Het terrein werd van zuid naar noord in één keer tot op bodem van de bouwput ontgraven, waarbij de grond verticaal werd afgegraven. Door deze werkwijze was het niet mogelijk om vlakken aan te leggen en was het zicht op archeologische sporen minimaal.

Het schoonmaken, fotograferen en documenteren van sporen was alleen mogelijk als het ontgraven stil lag. De sporen zijn ingetekend met een total station. De vondsten zijn zoveel mogelijk per spoor verzameld en geadmineistreerd in het databaseprogramma Odile.

Een gevolg van de ontgravingswijze is dat een deel van de sporen niet volledig kon worden ingetekend en gedocumenteerd.

Afbeelding 3.1: uitvoering van het veldwerk.

4 Resultaten

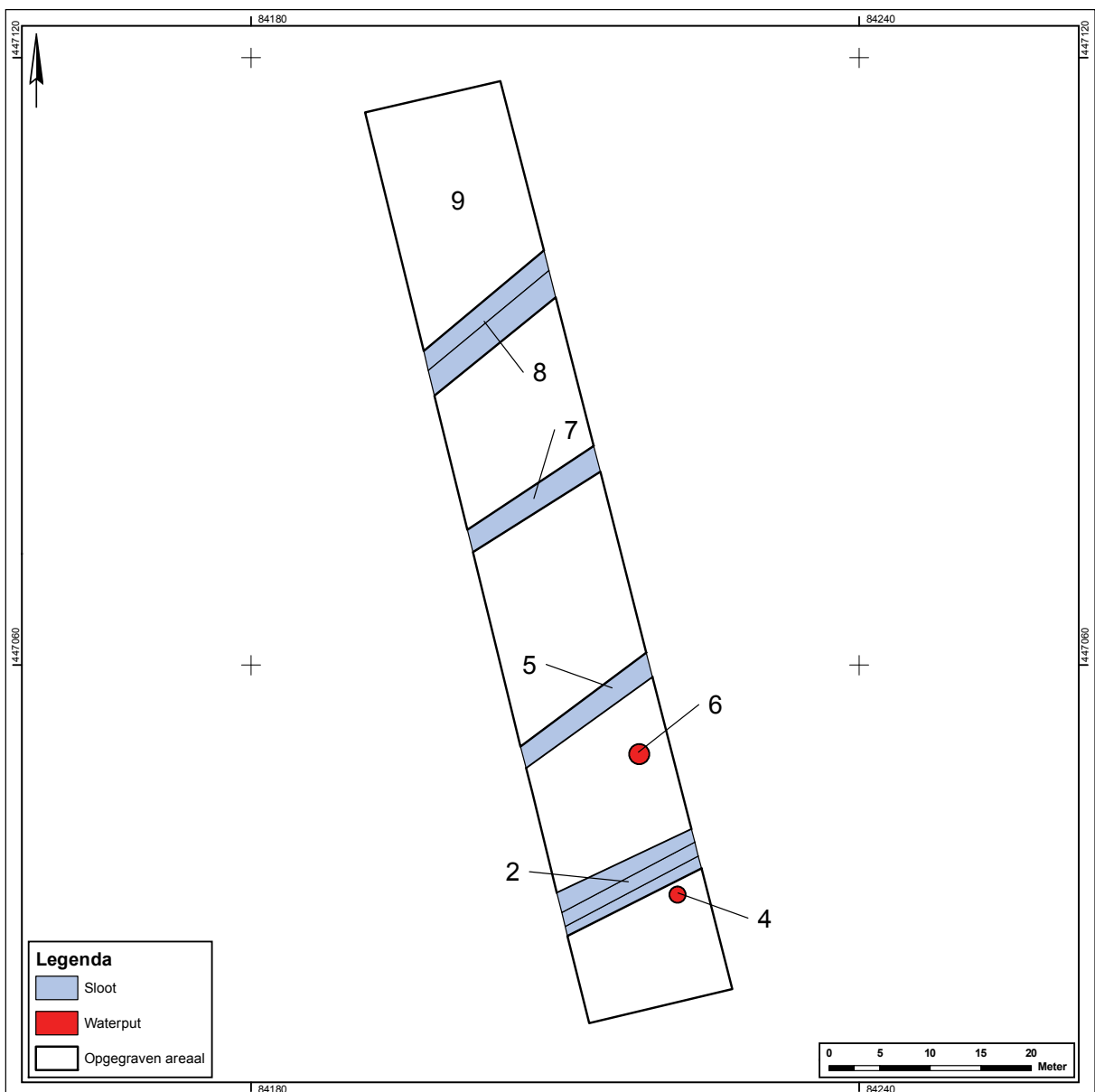
4.1 Bodemopbouw

De top van de natuurlijke ondergrond was al voor aanvang van het onderzoek verdwenen. Vanaf circa 1,7 -NAP bestond de ondergrond uit licht grijs zand met dunne kleilagen. Deze afzettingen zijn kenmerkend voor de geulafzettingen van de Gantel Laag.

4.2 Sloten

Bij het onderzoek konden vier sloten worden onderzocht (afbeelding 4.1). De sloten hebben een WZW-ONO oriëntatie en hebben een ingemeten breedte van respectievelijk 4,5 m (S2), 2,3 m (S5), 3 m (S7) en 4,3 m (S8). De sloten zijn

Afbeelding 4.1: alle sporenkaart.

Afbeelding 4.2: sloot S2 gezien richting het westen.

Afbeelding 4.4: waterput S4 gezien richting het westen.

Afbeelding 4.3: sloot S5 gezien richting het westen.

echter op ongelijke hoogte ingemeten en moeten op maaiveldniveau breder zijn geweest. Onderlinge afstand van de sloten is respectievelijk 17,20 en 16,5 m. De sloten S5 en S8 wijken iets ten opzichte van S2 en S7. De oriëntatie van S5 en S8 is meer ZO-NW gericht. De sloten hadden nog een resterende diepte van circa 1 m tot 2,7 m -NAP. De sloten S2 en S8 bestonden uit een oudere en een jongere vulling en moeten na de aanleg een keer opnieuw zijn uitgegraven.

4.3 Waterputten

In het zuidelijke deel van de werkput konden de onderkanten van twee waterputten worden gedocumenteerd.

S4 had een diameter van 1,5 m en was gestapeld van gele industrieel vervaardigde bakstenen van 16x7,5x4 cm groot. De bodem van de put bestond uit enkele rond gezaagde planken van grenen op een diepte van 2,4 m -NAP.

De resten van een tweede put waren grotendeels verdwenen door een heipaal die midden door de put was geslagen. De exacte omvang en constructie van de put konden niet meer worden vastgesteld. De onderkant lag op 1,10 m - NAP.

4.4 Overig

Tenslotte bleek een muur die voor aanvang van het project op een hoog niveau kon worden ingemeten een restant te zijn van de perceelsmuur uit de 20e eeuw langs het Laantje van Mater.

5 Vondsten

5.1 Aardewerk uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd¹¹

Het aardewerk is verzameld uit de vier parallelle perceelsloten en één van de waterputten. De vier sloten bevatten vergelijkbaar aardewerk en worden hier als één geheel besproken.

5.1.1 Sloten

Uit alle vier de sloten zijn scherven van 15e eeuws aardewerk gekomen. Twee fragmenten van steengoed kannen, uit de productieplaats Langerwehe, komen uit de late 14e of 15e eeuw en een fragment steengoed uit Raeren uit de 15e of vroege 16e eeuw. Van roodbakkend aardewerk zijn er fragmenten van driepotige kookpotten, een bakpan, een bord en een beslagkom aangetroffen. Alle fragmenten roodbakkend aardewerk waren voorzien van spatglazuur en in de 15e of vroege 16e eeuw te dateren. Eén randfragment van een kookpot was ongeglazuurd en komt mogelijk uit de 14e eeuw. De gebruiksvormen zijn algemeen voor de Middeleeuwen.

In het geval van spoor S2 en spoor S8 komen de middeleeuwse scherven uit de oudste vullingen.

Opvallend is het ontbreken van aardewerkvondsten uit de 16e en 17e eeuw. Enkele fragmenten van roodbakkende kookpotten kunnen ook nog uit de 16^e of 17^e komen maar kenmerkende aardewerksoorten uit deze periode als majolica, faience (Delfts blauw en wit) en steengoed ontbreken geheel.

Pas in de loop van de 18^e eeuw wordt er opnieuw afval in de sloten gegooid, maar alleen in de jongste vulling van S2 en S5. Het aardewerk bestaat voornamelijk uit roodbakkend en industrieel wit en een kleinere hoeveelheid, witbakkend, faience, porselein en steengoed.

Van lokaal gemaakt roodbakkend aardewerk zijn er vooral fragmenten van waterkannen en enkele fragmenten van een pispot, een voorraadpot en een (was)teil. Behalve het lokale roodbakkende aardewerk werd er in de 18^e en 19^e eeuw ook veel geïmporteerd roodbakkend aardewerk gekocht. Hieronder zijn slibversierde borden uit het Nederrijnse gebied (tussen Keulen en Xanten; r-bor-17, r-bor-46), kookpotten en diepe borden uit Bergen op Zoom en Oosterhout (r-gra-46, r-gra-12). Tenslotte zijn er enkele fragmenten van het zogenaamde 'zwartgoed'. Dit 19^e eeuwse aardewerk was geheel overtrokken met een dekkend zwart glazuur om het op het industrieel vervaardigd aardewerk te laten lijken. Van zwartgoed zijn fragmenten van twee kannen gevonden, de meest voorkomende vorm.

Van het lokale witbakkende aardewerk zijn fragmenten van een papkom en een beslagkom gevonden. Het geïmporteerd witbakkende aardewerk is afkomstig van de productieplaats Frechen in westelijk Duitsland. Het zijn fragmenten van drie borden en een kom versierd met bruine en groene bogen (w-bor-4, w-kom-9). Het aardewerk uit Frechen werd gedurende het laatste kwart van de 18^e en in de 19^e eeuw in grote getale geïmporteerd.

De fragmenten van twee borden en vier schoteltjes van chinees porselein vallen op door de zeer verzorgde beschildering. Dergelijk stukken uit de eerste helft van de 18e eeuw waren duurder dan het slordig uitgevoerde massa-goed. De meeste stukken waren in blauw beschilderd met bloemen en planten. Eén van de schoteltjes is beschilderd in 'melk en bloed', een rode beschildering

¹¹ Determinatie J. van Horssen, Archeologie Delft.

Afbeelding 5.1: diverse fragmenten blauw beschilderd porselein uit de eerste helft van de 18e eeuw. Schaal 1:2.

Afbeelding 5.2: fragment van een 18e eeuws Chinees 'melk en bloed' beschilderd schoteltje. Schaal 1:2.

geaccentueerd met goud. Dit schoteltje is in het eerste kwart van de 18e eeuw te dateren.

Het industriële aardewerk bestaat voornamelijk uit onversierde borden en kopjes (iw-bor-6, iw-bor-11). Eén fragment was van *creamware*, Engels industrieel steengoed uit het laatste kwart van de 18e eeuw en het eerste kwart van de 19e eeuw, alle andere fragmenten waren van *whiteware* dat vanaf circa 1825 werd gemaakt. Vermoedelijk is een deel van het onversierde industriële aardewerk afkomstig uit Engeland. Het andere deel komt waarschijnlijk uit de Maastrichtse fabrieken 'Regout' en 'Société Ceramique', die vanaf 1834 op grote schaal aardewerk produceerden. Door het ontbreken van merken kon de herkomst van de borden niet met zekerheid worden vastgesteld. Eén van de borden van vermoedelijk Engels aardewerk is op de vlag (rand) voorzien van een persreliëf met takken en bladeren. Een tweede, mogelijk Engels bord, heeft een schelpvormige rand met een *featheredge* beschildering. Het fragment van een kopje is beschilderd met een bruin en groen bloemtakje. Van dit kopje is het wel aannemelijk dat het uit de fabriek van 'Regout' komt en in de tweede helft van de 19e eeuw is te dateren. Behalve het servies is er één klein fragment van een dekseltje, vermoedelijk van een doosje, bedrukt met een paarsrode transferprint met een landschap bovenop het dekseltje en een band met acanthusbladeren langs de rand. De transferprint was in de 19e eeuw een populaire manier om het industrieel vervaardigde aardewerk van een decor te voorzien.

Het vrijwel ontbreken van de industriële aardewerksoorten *creamware* en *pearlware* dateert het materiaal uit de sloten na 1830. Deze datering wordt bevestigd door aanwezigheid van 19^e eeuws witbakkend aardewerk uit Frechen en door het ontbreken van faïence en van Frankfurter aardewerk, dat elders in Delft in het laatste kwart van de 18^e en de eerste helft van de 19^e eeuw zeer

algemeen was. Uit de sloten is geen industrieel aardewerk uit de vroege 20^e eeuw of emailen vaatwerk gekomen, zodat aangenomen kan worden dat de sloten rond 1900 werden gedempt.

De fraaie voorwerpen van porselein zijn zeker in de eerste helft van de 18^e eeuw te dateren, een stuk vroeger dan de tweede helft van de 19^e eeuw, maar van dergelijke fraaie stukken is het niet onwaarschijnlijk dat ze als erfstukken lang in de porseleinkast hebben gestaan.

5.1.2 Waterput

De waterput S4 is op basis van de scherven industrieel wit aardewerk niet nauwkeuriger te dateren dan in de 19^e eeuw. Een aparte vondst is een schaal-tje van Europees porselein. Het schaal-tje heeft een diameter van 6,5 cm en een recht opstaand randje van 0,5 cm. Mogelijk is het een petrischaaltje. De vulling van de put is dan in het laatste kwart van de 19^e of de 20^e eeuw te dateren.

5.2 Metaalvondsten¹²

Uit S1 zijn de kop van een bijl en een stuk van een muuranker gekomen. De bijl heeft een lang en smal blad met aan de onderzijde tegen de steel een doorn, die bij dit exemplaar is afgebroken. De vorm is kenmerkend voor een ijsbijl. Ijsbijlen werden gebruikt voor het ijsvrij houden van oppervlaktewater, zodat het niet vreemd is een verloren exemplaar in de vulling van een sloot aan te treffen.¹³ Op het blad van de bijl bevindt zich een smeedmerk, dat helaas door corrosie onherkenbaar is geworden. De bijl kan in de 17^e of 18^e eeuw worden gedateerd.

Het muuranker heeft onderdeel uitgemaakt van de constructie van een huis

¹² Determinatie B. Wessels en J. van Horssen, *Archeologie Delft*.

¹³ Hasselt et al. 1993, 501-504.

Afbeelding 5.3: 17^e of 18^e eeuwse ijsbijl, boven-, zij- en onderaanzicht. Schaal 1:4.

Afbeelding 5.4: fragment van het muuranker. Schaal 1:2.

6 Conclusie

met houten vloeren. Het anker verbond de vloerbalk met de buitenmuur.

6.1 Conclusie

Aangenomen werd dat de percelen in het plangebied in de 12^e eeuw zijn uitgezet vanuit de Oude Delft. Uit alle vier de sloten zijn scherven uit de 15^e of 16^e eeuw gekomen. Uit S5 is tevens een aardewerkfragment uit de 14e eeuw afkomstig. De stad was in de 12e en 14e eeuw nog zeer gering van omvang, zodat de kans dat er vondstmateriaal uit deze periode in de sloten terecht is gekomen zeer klein is. Een 12e eeuwse oorsprong is dus goed mogelijk.

Bij het onderzoek in het tracé van de spoortunnel kon het verlengde van de sloten S5, S7 en S8 worden ingemeten (ARBE SI73, SI74 en SI81), zodat er wat

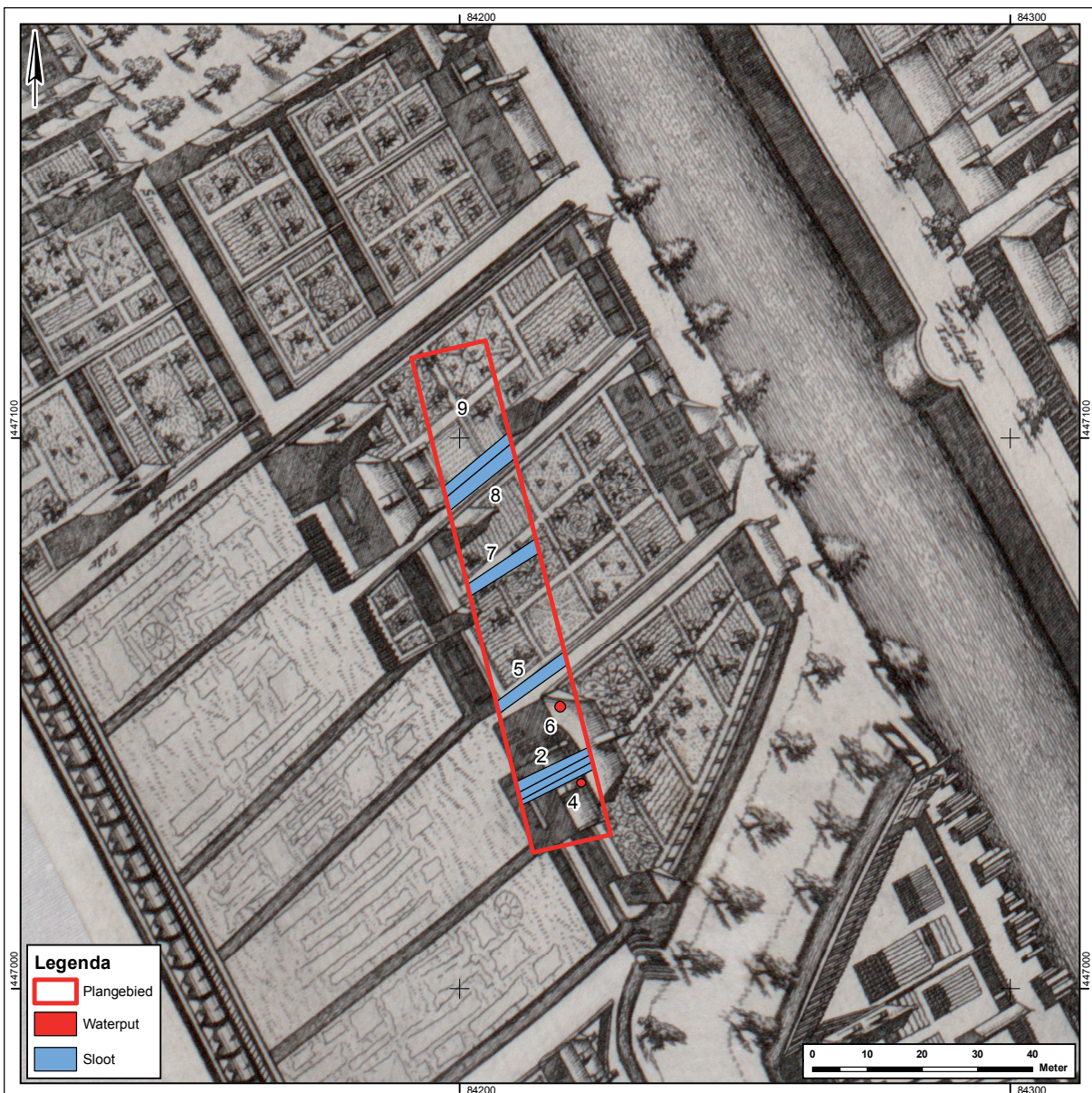
Afbeelding 6.1: alle sporenkaart ge-projecteerd op een kaart van rond 1650 (bron: Oud Archief Delfland nr. 3868).

meer zekerheid bestaat over de oriëntatie (afbeelding 6.3). De sloten S5 en S8 hebben een meer ZO-NW gericht verloop dan de sloten S2 en S7 (afbeelding 6.1). Ze lijken deel uit te maken van twee verschillende verkavelingssystemen.

De sloten S2 en S7 hebben min of meer dezelfde oriëntatie als de percelen aan de Oude Delft en de perceelsloten die zijn ingemeten bij verschillende archeologische onderzoeken langs de Westvest (afbeelding 6.3). De sloten S2, S7 en een sloot die noordelijker in het tracé van de spoortunnel is ingemeten (ARBE S250) behoren mogelijk tot de oudste verkaveling die doorloopt tot aan de Oude Delft. De twee percelen tussen deze drie sloten hebben een breedte van 86 en 36 m. Uit de oudste vulling van S7 zijn geen scherven van na het begin van de 16e eeuw gekomen. Op de kaarten uit 1650 en 1675 is te zien dat het oostelijke deel van S7 is gedempt ter plekke van de tuin en het landhuis aan de Westvest (afbeelding 6.1 en 6.2, op de kaart uit 1650 is de sloot wat verder doorgetrokken). Hieruit kan voorzichtig worden geconcludeerd dat S7 na het begin van de 16^e eeuw is gedempt voorafgaand aan de bouw van het landhuis.

Afbeelding 6.2: allesporenkaart op de kaart figuratief uit 1675 (bron: Archief Delft).

De oriëntatie van S5 en S8 komt overeen met die van een sloot die hier direct ten noorden van is ingemeten bij het onderzoek van de spoortunnel (ARBE S176). De twee percelen tussen deze drie sloten hebben beide een breedte van 36m. Deze sloten zijn mogelijk onderdeel van een jongere percelering met een iets meer ZO-NW gerichte oriëntatie. De sloten S5 en S8 omsluiten op de kaarten van 1650 en 1675 het perceel van het landhuis (afbeelding 6.1 en 6.2). Over de aard en de ouderdom van het gebouw is niets bekend.

Opvallend is het ontbreken van aardewerkvondsten uit de 16^e en 17^e eeuw in de sloten. Een mogelijke verklaring geeft het plattegrond van Houttuinen uit 1650. Hierop staat op de noordelijke drie percelen 'blekerij' vermeld. In een blekerij werden stoffen gebleekt (wit gemaakt) door ze op een veld uit te spreiden en met water te besproeien. De stoffen werden door de zon gebleekt. Het was voor een blekerij essentieel dat er voldoende schoon water aanwezig was. De sloten moesten dus schoon worden gehouden. De ijsbijl is wellicht verloren gegaan bij een poging om de sloten na een nacht vorst open

Afbeelding 6.3: verkavelingssloten ter plaatse van Het Nieuwe Kantoor, de spoortunnel en langs de Westvest.

te hakken en water te kunnen putten voor het bleken.

Op de Kaart Figuratief is te zien dat de blekerij percelen voor 1675 werden ingekort en dat achter het huis aan de Westvest sier- en moestuinen werden aangelegd. Ter plaatse van het plangebied werden nieuwe bedrijfsgebouwen neergezet voor vermoedelijk de blekerij. Doordat het oorspronkelijke maai-veld al voor het onderzoek was afgegraven resteerde van deze bebouwing slechts één diepe waterput. De bebouwing werd vermoedelijk in 1841 afgebroken voor de aanleg van de spoorlijn en het nieuwe station.

In 1885 werd het huidige oude stationsgebouw neergezet.¹⁴ Vermoedelijk verschenen kort hierna de eerste huizen aan het Stationsplein. Van deze bebouwing resteerde slechts één waterput. Uit de put kwamen enkele vondsten uit de late 19e of het begin van de 20e eeuw.

6.2 Onderzoeksvragen

A1 In hoeverre klopt de in het bureauonderzoek geformuleerde verwachting, met name van gebieden met een lage verwachting? Hierbij worden uitgangspunten ten aanzien van locatiekeuzefactoren geëvalueerd.

Door de geringe omvang van het onderzoek en het ontbreken van vooronderzoek zijn er geen gebieden met een lage verwachting aangewezen en zijn er geen locatiekeuzes gemaakt.

A2 Hoe betrouwbaar is de voorspellende waarde van het bureauonderzoek en het IVO? Met name in de gebieden waar maar weinig archeologische waarnemingen zijn gedaan en de meeste verwachtingen worden ontleend aan historisch-geografische informatie, zoals dat bij de spoorzone het geval is.

De op basis van het bureauonderzoek verwachte resten van bebouwing en sloten uit de Nieuwe Tijd zijn bij het onderzoek aangetroffen. Door het ontbreken van een inventariserend veldonderzoek (IVO) was het echter niet mogelijk om een nauwkeurige voorspelling te maken van de kwaliteit van de aanwezige archeologische sporen. Vooral de verstoring van het archeologische niveau, zoals hier het geval bleek, was voorafgaand aan het onderzoek niet bekend.

A3 Welke formatieprocessen hebben zich in het verleden afgespeeld? In hoeverre hebben postdepositionele processen de kwaliteit en kwantiteit van archeologische sporen en vondsten nadelig beïnvloed?

Een groot deel van archeologische niveau is vermoedelijk bij het begin van bouwwerkzaamheden verstoord.

A4 Zijn er mogelijkheden om de werkprocedure van de aannemer op verwachtingsvolle plaatsen zo aan te passen dat de mogelijkheden voor archeologische waarnemingen worden vergroot, zodat de mate van verstoring door onder meer de aanleg van werkwegen naast de leidingen wordt beperkt?

De schade aan de archeologische resten had kunnen worden voorkomen door het archeologisch onderzoek voor aanvang van de bouwactiviteiten (afgraven, ophogen en heien) te laten plaatsvinden. De mogelijkheden voor archeologisch onderzoek waren groter geweest indien de bouwput horizontaal was afgegraven en er voor de archeologen concrete mogelijkheden waren geweest om een graafmachine voor archeologisch werk in te zetten.

¹⁴ Bult 2011a, 15.

A5 Bestaan er mogelijkheden om beschermende maatregelen voor archeologische waarden in het tracé zelf te nemen?

Nee. Door de aanwezigheid van de spoortunnel bestond geen ruimte voor een plaanpassing van de nieuwbouw.

A6 Op welke wijze kunnen de archeologische waarden van nieuw opgespoorde vindplaatsen in het aangrenzende gebied worden gewaardeerd en, indien gewenst, worden beschermd? Wat zijn de beperkingen, de mogelijkheden en de oplossingen?

Het onderzoek heeft geen nieuwe vindplaatsen opgeleverd.

B4 Wat is het karakter van het sedimentatieproces van de Afzettingen van Duinkerke I (Gantel Laag)?

De zandige ondergrond met kleilagen wijst op een ligging in de buurt van de stroomgeul van de Gantel.

B5 Hoe lang bleef de restbedding van de Duinkerke I (Gantel Laag) geul open?

Deze vraag kan niet worden beantwoord met de onderzoeksgegevens.

B6 Wat was de saliniteit in de restbedding van de Duinkerke I (Gantel Laag)?

Deze vraag kan niet worden beantwoord met de onderzoeksgegevens.

B7 Is de geologische kaart van Delft zoals samengesteld uit boringen, sonderingen en wrijvingsgetallen correct of moeten de verschillende landschapselementen op de kaart worden bijgesteld?

De natuurlijke ondergrond bleek bij het onderzoek te bestaan uit zand met dunne kleilagen. Dit wijst op geulafzettingen in tegenstelling tot de op de geologische kaart weergegeven dekafzettingen.

B8 Heeft er gedurende de Vroege Middeleeuwen veen gelegen op de Afzettingen van Duinkerke I (Gantel Laag)?

Deze vraag kan niet worden beantwoord, omdat het bovenste deel van de natuurlijke ondergrond was verdwenen.

B9 Zijn er aanwijzingen dat de overstromingen van de 12^e eeuw (Duinkerke III-transgressiefase) (Laag van Poeldijk) Delft hebben bereikt of invloed hebben gehad op het grondgebied van Delft?

Deze vraag kan niet worden beantwoord, omdat het bovenste deel van de natuurlijke ondergrond was verdwenen.

B10 In hoeverre heeft de relatieve bodemdaling invloed gehad op de (her)inrichting van de ruimte en op de aanpassing van de waterhoogten in het boezempeil en polderpeil in het bijzonder?

Deze vraag kan niet worden beantwoord, omdat het bovenste deel van de natuurlijke ondergrond was verdwenen.

D1 Waaruit bestaat de infrastructuur van de prestedelijke en vroegstedelijke nederzetting? Hoe sluit deze aan op de infrastructuur in het buitengebied?

Het onderzoek heeft geen archeologische resten van infrastructuur opgeleverd. Op basis van het historische kaartmateriaal is het wel aannemelijk dat twee sloten (S5 en S8) naast lanen waren gelegen.

D2 Zijn er aanwijzingen dat belangrijke wegen in het pre- of vroegstedelijk gebied aansluiten op de lanen in het buitengebied die leidden naar kasteelcomplexen?

Het onderzoek heeft geen archeologische resten van infrastructuur opgeleverd.

E1 Welke verbindingen had de vroeg-stedelijke nederzetting met het omringende gebied aan de westzijde, waar lagen de verbindingswegen voor de aanleg van de gracht en hoe waren ze geconstrueerd?

Het onderzoek heeft geen archeologische resten van infrastructuur opgeleverd.

E2 Welke verbindingen had de stedelijke nederzetting sinds de aanleg van de gracht met het omringende gebied aan de westzijde van de stad voor het midden van de 16^e eeuw, waar lagen ze en hoe waren ze geconstrueerd?

Het onderzoek heeft geen archeologische resten van infrastructuur opgeleverd.

E3 Welke verbindingen had de stedelijke nederzetting met het omringende gebied aan de westzijde in de Nieuwe tijd en hoe waren ze geconstrueerd?

Het onderzoek heeft geen archeologische resten van infrastructuur opgeleverd.

F1 Wat is de maatvoering van de agrarische percelering aan de westzijde van Delft?

Bij het onderzoek konden twee fasen in de percelering worden vastgesteld, maar onduidelijk is in hoeverre beide fasen hebben overlapt in tijd. De oudste percelen waren respectievelijk 86 en 36 m breed. De twee percelen van de jongere fase waren beide 36 m breed.

F2 Wat is de maatvoering van de (vroeg-)stedelijke percelering aan de westzijde van Delft?

Het plangebied lag buiten de stad zodat er geen stedelijke percelering aanwezig is geweest.

F3 In hoeverre sluit de (vroeg-)stedelijke percelering aan op de agrarische percelering, of is er sprake van een compleet nieuwe landverdeling?

Bij verschillende opgravingen tussen de Oude Delft en de Westvest zijn sloten gevonden. Doordat deze onderzoeken nog niet zijn uitgewerkt is het onduidelijk of de sloten tot de pre-stedelijke of een stedelijke percelering behoren. Geen van de nu gevonden sloten was direct te koppelen aan een sloot binnen de grenzen van de stad.

Bibliografie

Gebruikte afkortingen:

DAN *Delftse Archeologische Notities*
DAR *Delftse Archeologische Rapporten*
HNK *Het Nieuwe Kantoor*
OAD *Oud Archief Delfland*

Bartels, M., 1999: *Steden in scherven, vondsten uit beerputten uit Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle/Amersfoort.

Bult, E.J., 1992: Archeologische kroniek van Delft 1990 – juni 1991, in: *Delfta Batavorum Jaarboek 1991*.

Bult, E.J., 2011a (2002): Bureauonderzoek naar archeologische waarden. Archeologie binnen Spoorzone Delft. Deel I, *DAR 21*.

Bult, E.J., 2011b: De middeleeuwse mansus in de Voordijkhoornsepolder te Delft. Mens en landschap in de Delftse regio. Deel IV, *DAR 101*.

Groeneweg, G., 1992: *Bergen op Zooms aardewerk*, Waalre.

Hasselt, H., J.J. Lenting & H. van Westing, 1993: Metaal, in: J.J. Lenting (red.): *Schans op de grens. Bourtanger bodemvondsten 1580-1850*, Sellingeren.

Houtzager, H.L., e.a., 1997: *De Kaart Figuratief van Delft*, Delft.

Kerkhof, M., E.J. Bult & B. Penning, 2010: Midden-Delfland. Een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart, *DAR 100*.

Penning, B., 2011: Het Nieuwe Kantoor, ontwikkelingsgebied Spoorzone (gemeente Delft), aanvullend bureauonderzoek, *DAN 19*.

Penning, B., 2012: *Programma van Eisen. Archeologische Begeleiding, protocol Opgraven Kelder HNK*, Delft.

Overzicht van afbeeldingen

Afbeeldingen

Afbeelding 1.1 (blz. 7)
Locatie van het onderzoek.

Afbeelding 2.1 (blz. 10)
Het plangebied geprojecteerd op een kaart van rond 1650 (bron: Oud Archief Delfland nr. 3868).

Afbeelding 2.2 (blz. 10)
Het plangebied op de kaart figuratief uit 1675 (bron: Archief Delft).

Afbeelding 2.3 (blz. 11)
Het plangebied geprojecteerd op het minuutplan van 1832 (bron: Archief Delft).

Afbeelding 3.1 (blz. 13)
Uitvoering van het veldwerk.

Afbeelding 4.1 (blz. 15)
Alle sporenkaart

Afbeelding 4.2 (blz. 16)
Sloot S2 gezien richting het westen.

Afbeelding 4.3 (blz. 16)
Sloot S5 gezien richting het westen.

Afbeelding 4.4 (blz. 16)
Waterput S4 gezien richting het westen.

Afbeelding 5.1 (blz. 20)
Diverse fragmenten blauw beschilderd porselein uit de eerste helft van de 18^e eeuw. Schaal 1:2.

Afbeelding 5.2 (blz. 20)
Fragment van een 18^e eeuwse Chinees 'melk en bloed' beschilderd schoteltje.

Afbeelding 5.3 (blz. 21)
17^e of 18^e eeuwse ijsbijl, boven-, zij- en onderaanzicht. Schaal 1:4.

Afbeelding 5.4 (blz. 21)
Fragment van het muuranker. Schaal 1:2.

Afbeelding 6.1 (blz. 23)
Alle sporenkaart geprojecteerd op een kaart van rond 1650 (bron: Oud Archief Delfland nr. 3868).

Afbeelding 6.2 (blz. 24)

Alle sporenkaart op de Kaartfiguratie uit 1675 (bron: Archief Delft).

Afbeelding 6.3 (blz. 25)

Verkavelingsloten ter plaatse van Het Nieuwe Kantoor, de spoortunnel en langs de Westvest.

